

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته عرفان اسلامی

عنوان:

دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر بیوک علیزاده

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر نجفقلی حبیبی

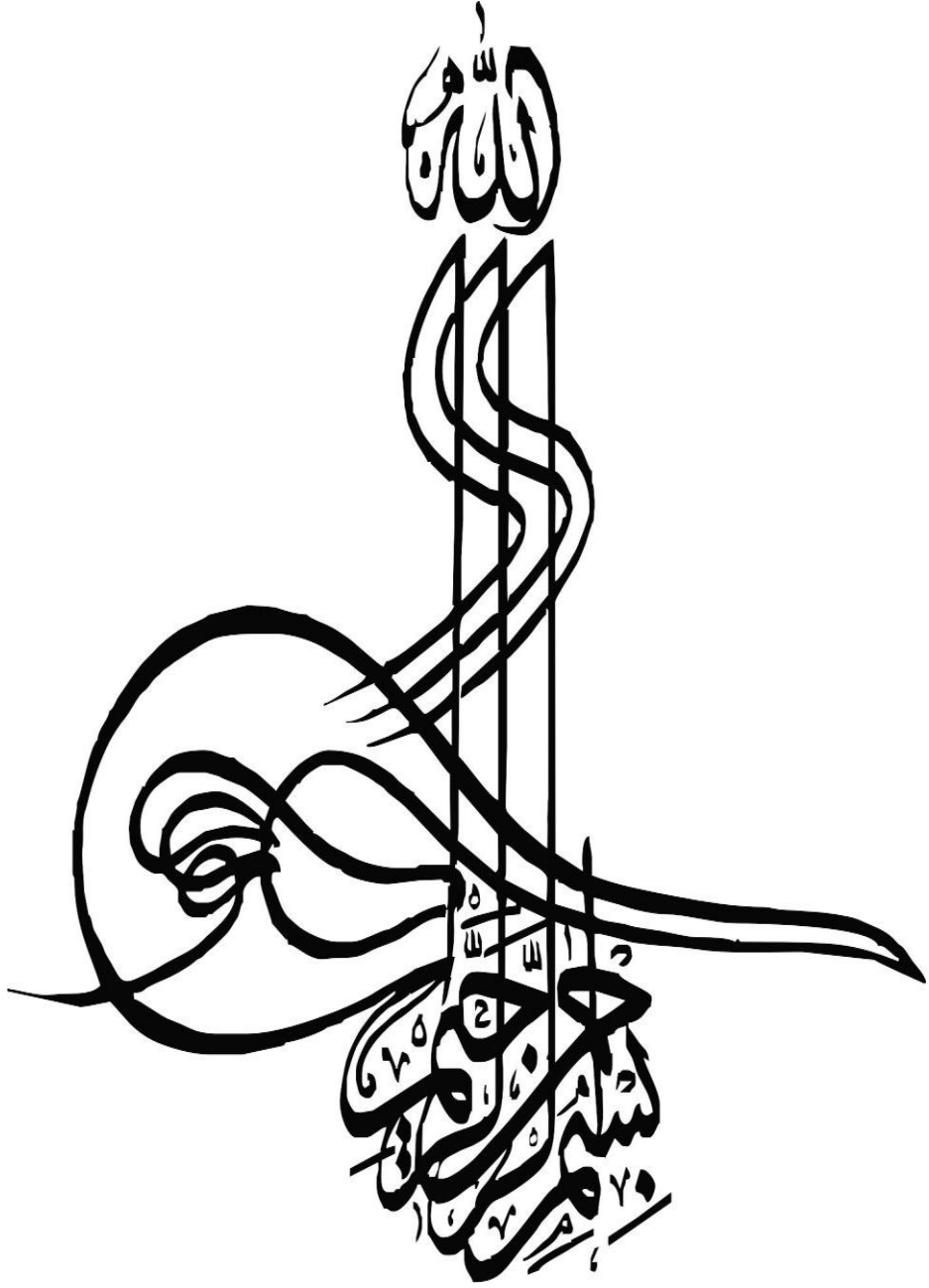
پژوهشگر:

زهرا بشیری حدادان

ماه/ سال تحصیلی: تیرماه ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.

چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

شماره: ۵۲۱۷۵۹۶۴
تاریخ: ۹۱/۵/۲۸
پوست:

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

وابسته به مؤسسه تعلیم و نشر آثار امام خمینی

باسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم زهرا بشیری حدادان دانشجوی رشته عرفان اسلامی تحت عنوان: «دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)»

در تاریخ ۱۳۹۱/۴/۲۶ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه بسیار خوب امتیاز:
 قبول مشروط با درجه: (با اصلاح)
 دفاع مجدد مردود امتیاز: مرجع تأیید نهایی:

شرح اصلاحات مورد نیاز:

۱-
۲-

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از	۱۴ به بالا	۱۹-۲۰	۳- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹	۴- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹	۱۸-۱۸/۹۹	۱- قبول با درجه عالی	۲- قبول با درجه بسیار خوب	ب) مردود کمتر از ۱۴
-------------------	------------	-------	------------------------------	-----------------------	----------	----------------------	---------------------------	---------------------

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر بیوک علیزاده		
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر نجفقلی حبیبی		
۳- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر هادی وکیلی		
۴- استاد ناظر:	جناب آقای دکتر عیسی ولایی		

امضاء مدیر گروه
امضاء نماینده تحصیلات تکمیلی
امضاء مدیریت تحصیلات تکمیلی

تهران: خیابان فردوسی شمالی، ابتدای خیابان شهید تقوی (کوشک) پلاک ۶۳، تلفن ۰۲۱-۶۶۷۴۴۰۹ و ۶۶۷۴۳۰۲۲-۷ و ۶۶۷۴۳۰۲۲۰۸ کد پستی: ۱۱۶۵۸۹۳۳۸

وب سایت اینترنتی: www.ri-khomeini.com پست الکترونیک: info@ri-khomeini.com

تقدیم به:

سالکان طریق حقیقت
باشد که روشنای راهشان باشد.

تقدیر و تشکر:

پس از حمد و ستایش خداوند یکتا، ابتدا از پدر و مادر عزیزم که همواره پشتیبان و حامی من در طول زندگی ام بوده اند تشکر می نمایم؛ امیدوارم موفقیت هر چند کوچک و ناچیزم در این مرحله از زندگی مایه شادی و سرفرازی آنها شود.

با تشکر از استاد راهنمای عزیزم، آقای دکتر بیوک علیزاده که همواره مرا از راهنمایی های خویش بهره مند نمودند. نمی دانم که چگونه از ایشان قدردانی نمایم و می دانم که نمی توانم حق ایشان را ادا نمایم.

با تشکر از استاد مشاور عزیزم جناب آقای دکتر نجفقلی حبیبی که در طول تحقیق مرا یاری نمودند. امیدوارم به بزرگواری خویش کمی ها و کاستی ها را بر من ببخشایند.

چکیده
پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: عرفان اسلامی
عنوان پایان نامه: دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)
نام و نام خانوادگی دانشجو: زهرا بشیری حدادان
استاد راهنما: دکتر بیوک علیزاده
استاد مشاور: دکتر نجفقلی حبیبی
تاریخ شروع پایان نامه: آبان ۱۳۹۰
تاریخ اتمام پایان نامه: تیرماه ۱۳۹۱
چکیده: دعا به معنای نیاز گفتن و مناجات به معنای راز گفتن از لحاظ لغوی و اصطلاحی دو مفهوم جدا از هم هستند و روایات و آیات بسیاری را به خود اختصاص داده‌اند. امام خمینی (س) از جمله عارفانی است که در آثار خویش بویژه شرح دعای سحر به دعا و مناجات پرداخته است و علاوه بر تعریف آن، ویژگی‌ها، موانع، اقسام و آثار تکوینی و تربیتی دعا و مناجات را شرح داده است. در آثار ایشان هم دعا و هم مناجات وجود دارد؛ اما تمایز مستقلی با عنوان دعا و مناجات به چشم نمی‌خورد. مبانی عرفان نظری امام، از جمله خداشناسی، انسان‌شناسی، امامت و انسان کامل در نیایش‌های ایشان منعکس است؛ سابقه تاریخی این مباحث و نیز نوآوری و ابتکار امام در این باره قابل توجه است. منبع و مأخذ نیایش‌های امام آیات و نیایش‌های اولیاء است و بدیهی است که این نیایش‌ها بر سلوک امام تأثیر نهاده و از آن نیز متأثر شده است.
کلید واژه: دعا، مناجات، نیایش، عبادت، عرفان نظری و امام خمینی (س)

Abstract

Imam Khomeini and Islamic Revolution Research Institute

Program: MA
Subject: Islamic Mysticism
Title of Thesis: Prayer in the works of Imam Khomeini
Name and Family Name of Researcher: zahri bashiri hadadan
Supervisor: Dr. Buick Alizadeh
Co-Supervisor: Dr. Njfqly Habibi
Date of Registration: October ۲۰۱۱
Date of Submission: July ۲۰۱۲
<p>Abstract: Refers to the need to say a prayer and meditation, and the term literally means Secret telling the two are separate concept, Many verses and traditions into account. Imam Khomeini (SA), which is among the mystics in their works, especially sharh doaya sahar, prayers addressed. In addition to its definition, characteristics, constraints, types, developmental and educational work of prayer and meditation is described. They work well together in prayer and meditation, but the difference was not independent as prayer and meditation the eye. Imam Irfan theoretical foundations, including theology, anthropology, and full of the praises of his Imamate is reflected. Historical record of the debates and Imam about this remarkable innovation. Source and Source Imam prayers, verses and traditions and prayers are with the parents. And it is evident that the conduct of the Imam of the prayer established and it has been affected.</p> <p>Keywords: Prayer, meditation, prayer, worship, theoretical Sufism, Imam Khomeini (SA)</p>

المستخلص

معهد الإمام الخميني والثورة الإسلامية

الدرجة العلمية: درجة الماجستير
المجال: التصوف الإسلامي
عنوان الرسالة: الصلاة والتأمل في الكتب الإمام الخميني (س)
اسم الطالب: زهرا بشيري حدادان
المشرف: دكتور بيوك عليزاده
المستشار: دكتور نجفلي حبيبي
تاريخ شروع پایان نامه: ذي القعدة ١٤٣٢
تاريخ اتمام پایان نامه: شعبان ١٤٣٣
المستخلص: الصلاة بمعنى التأمل و المناجاة بالمعني السرّ، هما مفاهيم منفصلة من جهة الجمعية و المصطلح؛ و يختص كثير من الايات و الروايات لأنفسهم. الامام الخميني يكون من العرفاء الذي يهتم بالدعاء و المناجاة في آثاره من جمله " شرح دعاي سحر " ؛ و اضافة علي تعريفه، شرح الخصائصه، الحواجز، الاقسام و آثار التنمية و التعليمية للدعاء و المناجاة . و يجد في آثاره المدعاء و المناجاة، لكن لم يكن الفرقي مستقلة بالدعاء و المناجاة. الاساس النظرية العرفانية الامام، لاسيما الاهوت، علم الانسان، الامامة و انسان تامه، انعكس علي صلاته. من الجدير بالذكر تاريخ هذه المباحث و كذا الاختراع و الابتكار لامام في هذه المسألة. المصدر الصلاة الامام، يكون هما آليات و الصلاة الاولياء و من الوضوح تأثير لهذه الصلوة لسلوك الامام و متأثر منه ايضاً. كلمات البحث: دعاء، مناجاة، عبادة، صلاة، النظرية الصوفية و الامام الخميني(س)

فهرست اجمالی:

۱.....	مقدمه
۶.....	کلیات
۱۵.....	فصل اول: دعا و مناجات از دیدگاه معصومان و قرآن
۴۵.....	فصل دوم: دعا و مناجات در ارتباط با تقدیر و سرنوشت
۶۵.....	فصل سوم: دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)
۸۶.....	فصل چهارم: اقسام نیایش از دیدگاه امام خمینی (س)
۱۰۲.....	فصل پنجم: تمایز مناجات و دعا در آثار امام خمینی (س)
۱۳۰.....	نتیجه گیری
۱۳۶.....	منابع و مأخذ

فهرست تفصیلی مطالب

۱	مقدمه.....
۲	الف) بیان مسئله.....
۲	ب) بیان سؤوالهای تحقیق.....
۲	ج) فرضیه های تحقیق.....
۳	د) روش تحقیق.....
۳	ذ) مروری بر شاکله بحث.....
۳	و) مروری بر فصول تحقیق.....
۴	ه) نوآوری تحقیق.....
۵	ی) پیشنهادات بیشتر برای تحقیق.....
۶	کلیات.....
۷	ایضاح مفاهیم محوری.....
۱۰	پیشینه تحقیق.....
۱۳	خلاصه کلیات.....
۱۴	پی نوشت ها.....
۱۵	فصل اول: دعا و مناجات از دیدگاه معصومان و قرآن.....
۱۶	مقدمه.....
۱۶	۱- جایگاه نیایش در ادیان.....
۱۷	۲- دعا در دیدگاه عارفان.....
۱۷	۳- دیدگاه قرآن درباره دعا و مناجات.....
۱۷	الف) شیوه های نیایش در قرآن.....
۱۹	ب) اقسام نیایش در قرآن.....
۱۹	ج) نیایش، آفرینش و قرآن.....
۲۰	د) نیایش، عبادت و اختیار انسان.....
۲۰	و) شهر، نیایش و قرآن.....
۲۰	ه) اهمیت و آداب نیایش در قرآن.....

۲۱	م) بیان اهداف و تعلیمات در قالب دعا و مناجات.....
۲۲	ی) اسوه و الگوی نیایش در قرآن.....
۲۳	۴- جایگاه دعا و مناجات در دیدگاه معصومان.....
۲۴	۶- انواع رویکرد به دعا و مناجات.....
۲۵	۷- مفهوم و مراتب نیایش.....
۲۶	۸- اقسام نیایش.....
۲۸	۹- ارکان دعا و مناجات.....
۲۹	۱۰- آداب و شرایط دعا و مناجات.....
۳۳	۱۱- موانع استجاب دعا.....
۳۵	۱۲- آثار دعا و مناجات.....
۳۹	۱۳- ویژگی های دعا و مناجات.....
۴۰	۱۴- ویژگی های دعا و مناجات اسلامی.....
۴۱	خلاصه فصل.....
۴۲	پی نوشت ها.....
۴۵	فصل دوم: دعا و مناجات در ارتباط با تقدیر و سرنوشت.....
۴۶	مقدمه.....
۴۶	۱- تأثیر نیایش در روابط انسان.....
۴۶	الف) نیایش و ارتباط با خود.....
۴۷	ب) نیایش و ارتباط با خدا.....
۴۷	ج) نیایش و ارتباط با دیگران.....
۴۷	د) نیایش و ارتباط با جهان و محیط اطراف.....
۴۸	۲- تأثیر نیایش در تغییر سرنوشت.....
۴۸	الف) قضاء و قدر (سرنوشت) و نیایش.....
۴۹	ب) بداء و نیایش.....
۵۱	ج) آزادی و اختیار انسان و نیایش.....
۵۱	۳- تأثیر نیایش در تغییر سرنوشت از دیدگاه قرآن.....
۵۱	الف) حکایت یونس و قومش.....
۵۲	ب) نکاتی پیرامون نیایش یونس.....

۵۳	۴- تأثیر نیایش انسان در سرنوشت از دیدگاه روایات.....
۵۴	۵- استجابت نیایش و تأثیر آن در زندگی.....
۵۴	۱-۵- مقدمات استجابت دعا.....
۵۴	الف) معرفت خدا.....
۵۵	ب) خودشناسی.....
۵۵	ج) تفاوت نفوس بشری.....
۵۶	۲-۵- کیفیت استجابت دعا.....
۵۶	الف) نفوس کامله، انسان و اقسام نیایش.....
۵۶	ب) استجابت دعا، نظام علت و معلول.....
۵۷	ج) نفوس کامله، کیفیت تأثیر آن بر خارج، نیایش.....
۵۷	د) نیایش، انسان کامل و امام.....
۵۹	و) مراتب نفس و ارتباط آن با نیایش.....
۶۱	۶- شبهات و مسائل پیرامون دعا و نیایش.....
۶۳	نتیجه گیری.....
۶۴	پی نوشت ها.....
۶۵	فصل سوم: دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س).....
۶۶	مقدمه.....
۶۶	الف) دعا و مناجات از دیدگاه امام خمینی (س).....
۶۷	۱- عوامل نیایش.....
۶۹	۲- تعریف مناجات، دعا، سؤال.....
۷۰	۳- ویژگی های دعا و مناجات.....
۷۲	۴- آداب و شرایط دعا و مناجات.....
۷۲	الف) شرط حقیقی بودن نیایش و عبادت.....
۷۳	ب) آداب باطنی و قلبی نیایش.....
۷۴	ج) شرایط دعا کننده.....
۷۶	۵- آثار دعا و مناجات.....
۷۸	۶- موانع نیایش.....
۷۹	۷- نیایش، ائمه (ع)، امام.....
۷۹	۸- ادعیه و مناجات های مأثوره و امام.....
۷۹	ب) نیایش و عبادت امام از نگاه اطرافیان.....
۷۹	۱- تأثیر متقابل سلوک و نیایش امام.....

۸۱.....	۲-ویژگی های عبادی امام.....
۸۳.....	نتیجه گیری فصل.....
۸۴.....	خلاصه فصل.....
۸۶.....	فصل چهارم: اقسام نیایش از دیدگاه امام خمینی (س).....
۸۷.....	مقدمه.....
۸۷.....	الف) اقسام دعا در آثار امام خمینی (س).....
۸۷.....	۱-دیدگاه اهل معرفت.....
۸۸.....	نکته تاریخی؛ سابقه تقسیم دعا از نظر اهل معرفت.....
۸۸.....	۲-بر اساس زبان دعا و سؤال.....
۸۹.....	نکته تاریخی؛ سابقه تقسیم دعا به زبان قال، به زبان حال و به زبان استعداد در عرفان.....
۹۰.....	۳-نیایش در قوس نزول و صعود.....
۹۱.....	۳-۱- ترتیب سوالات وجودی در قوس نزول و صعود.....
۹۱.....	الف) نیایش اسماء و صفات.....
۹۲.....	ب) نیایش اعیان ثابتة و صور اسماء الهی.....
۹۲.....	ج) نیایش و انسان.....
۹۳.....	د) محبوب ترین سوال در قوس نزول.....
۹۴.....	و) منیت و تعیم در دعا.....
۹۴.....	ب) مبانی و معیارهای تقسیم نیایش در آثار امام خمینی (س).....
۹۴.....	۱-مبانی نیایشی از دیدگاه اهل معرفت.....
۹۵.....	۲-تفاوت زبان حال و زبان در ادبیات عرفانی و صوفیانه.....
۹۷.....	۳-مبانی نیایش در قوس نزول و صعود.....
۹۹.....	نتیجه گیری.....
۱۰۰.....	پی نوشت ها.....
۱۰۲.....	فصل پنجم: تمایز دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س).....
۱۰۳.....	مقدمه.....
۱۰۳.....	الف) معیارهای تمایز دعا و مناجات.....
۱۰۳.....	۱-ملاک های روان شناختی.....
۱۰۳.....	الف) معانی تنهایی و ارتباط آن با مناجات.....
۱۰۴.....	ب) نقص و ابعاد آن.....
۱۰۶.....	۲-ملاک های منطقی.....
۱۰۶.....	۳- هدف نیایش.....

۱۰۷.....	ب) موضوعات نیایش در آثار امام (س)
۱۰۷.....	۱- خداشناسی در نیایش های امام
۱۰۷.....	الف) شناخت ذات حق
۱۰۸.....	ب) معرفت اسماء و صفات الهی
۱۰۹.....	۲- انسان شناسی
۱۰۹.....	الف) ارتباط انسان با خود
۱۱۳.....	ب) ارتباط انسان با خدا
۱۱۸.....	ج) ارتباط انسان با دیگران
۱۱۹.....	د) ارتباط انسان با جهان
۱۲۰.....	۳- پیامبر شناسی
۱۲۱.....	۴- امامت و ولایت
۱۲۲.....	توسل در نیایش های امام
۱۲۳.....	۵- انسان کامل و امام زمان
۱۲۴.....	۶- ارتباط قرآن و نیایش
۱۲۵.....	ج) محورهای نیایش امام
۱۲۵.....	۱- محورهای دعای امام
۱۲۵.....	۲- محورهای دعای امام
۱۲۷.....	نتیجه گیری
۱۲۹.....	پی نوشت ها
۱۳۰.....	نتیجه گیری کلی
۱۳۶.....	منابع و مأخذ

مقدمه:

- الف) تعریف مسئله
- ب) بیان سوال های تحقیق
- ج) فرضیه های تحقیق
- د) روش تحقیق
- ذ) مروری بر شاکله بحث
- و) مروری بر فصول تحقیق
- ه) نوآوری های تحقیق
- ی) پیشنهادات بیشتر برای تحقیق

الف) تعریف مسئله:

نیایش و ارتباط با خدا از مباحث مهم در عرفان نظری است. دعا و مناجات دو صورت نیایش هستند که به لحاظ اصطلاحی باهم تفاوت دارند. دعا نیاز گفتن با خدا از روی احساس نقص است که در قالب جملات انشایی بیان می شود و در آن درخواستی طلب می شود؛ در حالی که مناجات راز گفتن با خدا از روی احساس تنهایی است که با گزاره های خبری بیان می شود و در آن طلب و درخواست وجود ندارد.

امام خمینی(س) از جمله عارفانی است که در آثار خویش به دعا و مناجات پرداخته است. ایشان در شرح دعای سحر، دعا را رابطه معنوی بین خالق و مخلوق و پیوند میان عاشق و معشوق معرفی می کند و آنرا لطفی خاص از سوی خدا و راهی برای تعالی و کمال انسان می داند. ایشان همچنین از دعا تعبیر به سوال نموده است و به اقسام دعا و موانع و شرایط استجاب آن پرداخته است.

تبیین دیدگاه امام راحل درباره دعا و مناجات و بیان تمایز دعا و مناجات از مسائل مهم پژوهش حاضر است؛ با توجه با تأثیرات اجتماعی و فردی دعا بویژه تعالی معنوی انسان، بررسی دیدگاه امام در این خصوص ضروری به نظر می رسد.

از آنجا که دعا و مناجات دو صورت نیایش می باشد؛ به عبارت دیگر نیایش اعم از دعا و مناجات است؛ در پژوهش حاضر هر جا که نیایش ذکر شود، منظور همان دعا و مناجات است.

ب) بیان سوال های تحقیق:

- ۱- اقسام دعا و مهمترین آثار دعا و مناجات کدامند و دیدگاه امام در این خصوص چیست؟
- ۲- ملاک های تمایز دعا و مناجات چیست؟ نظر امام در این خصوص کدام است؟

ج) فرضیه های تحقیق:

۱- دعا را می توان به دو دسته تقسیم کرد: الف) دعا از روی احساس نقص در خویشتن، ب) دعا از روی احساس نقص در جامعه، دعا توحید افعالی را به انسان می آموزد و عامل موثر و مسبب را خدا نشان می دهد، باعث آرامش دلها می شود، انسانی که با دعا سر و کار دارد، هرگز ناامید نمی شود، با نیایش رفع مشکلات مادی و معنوی را از خدا می خواهد.

امام نیز دعا و مناجات را بهترین روش شناخت خدا معرفی می کند، از نظر ایشان دعا و مناجات صاحبان مقامات باهم متفاوت است. ایشان دعا را از جهت زبان به زبان قال، زبان حال و زبان

استعداد تقسیم می کند و نیز دعا را از نظر اهل معرفت به سه دسته تقسیم می نماید: ۱- دعای عامه، ۲- دعای ارباب حکمت، ۳- دعای اصحاب معرفت.

۲- نیایش ها یا مناجات هستند یا دعا، نیایشی که از روی احساس نقص و با جملات انشایی بیان می شود و در آن درخواستی طلب می شود، دعا می باشد.

اما زمانی که درخواست و طلب در کار نیست بلکه نیایش برای غالب آمدن بر احساس تنهایی و با جملات اخباری بر زبان جاری می شود، مناجات نامیده می شود. قسمت دوم فرضیه اکتشافی است و تلاش می شود در آثار امام معیارهای تکفیک دعا و مناجات یافت شود.

د) روش تحقیق:

این پژوهش موضوع عرفان اسلامی است که در حوزه آثار مکتوب امام (س) با روش توصیفی و تحلیلی انجام گرفته است.

ذ) مروری بر شاکله بحث:

تحقیق حاضر شامل کلیات، مقدمه، پنج فصل و یک نتیجه گیری است؛ کلیات تحقیق حاضر مفاهیم دعا، مناجات و نیایش را شرح داده است و تفاوت و تمایز آنها را به لحاظ لغوی و اصطلاحی بیان کرده است؛ سپس پیشینه تحقیق را در سه دسته کتاب، پایان نامه و مقاله ذکر نموده است، درباره هر یک توضیحاتی ارائه داده است، لازم به ذکر است منظور از پیشینه تحقیق، آثار مکتوبی است که قبل از این تحقیق در باره موضوع کار شده است. مزایا و تمایزهای تحقیق حاضر را نسبت به کاستی و نواقص هر کدام از آنها را شرح داده است.

فصل اول: "دعا و مناجات از دیدگاه معصومان و قرآن"؛

فصل دوم: "دعا و مناجات در ارتباط با تقدیر و سرنوشت"؛

فصل سوم: "دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)؛

فصل چهارم: "اقسام نیایش از دیدگاه امام خمینی (س)؛

فصل پنجم: "تمایز دعا و مناجات در آثار امام خمینی (س)".

و) مروری بر فصول تحقیق:

فصل اول پژوهش حاضر، به بررسی نیایش، اقسام آن، ویژگی ها و شرایط استجاب آن و همچنین آثار تکوینی و تربیتی آن پرداخته است. این فصل نیایش های اولیاء و پیامبران را به عنوان

انسان های کامل و الگوی بشریت مورد بررسی قرار داده است و دیدگاه معصومین (علیهم السلام) را در این باره ذکر نموده است.

فصل دوم به بررسی ارتباط نیایش با مسائلی مانند بداء، قضا و قدر، اختیار و آزادی انسان، نظام علت و معلول و ... پرداخته است؛ این فصل بیانگر آن است که عبادت و نیایش انسان از روی اختیار است، خود نیایش جزء نظام علت و معلول است و امری مستقل از آن نیست، لذا نیایش انسان سرنوشت او را از نو می سازد. سپس در ادامه فصل، کیفیت و چگونگی تأثیر نیایش را بر نظام عالم وجود، در تغییر سرنوشت انسان و عالم و نیز کیفیت نیایش انسان کامل را شرح داده شده است.

فصل سوم به دعا و مناجات از دیدگاه امام پرداخته است، عوامل نیایش، موانع و آثار آن، شرایط و آداب آن را شرح داده است. علاوه بر این، در این فصل حیات و سلوک امام را به عنوان انسان کامل و عارف بزرگ با توجه به آثار خود ایشان و خاطرات اطرافیان بررسی و بحث کردیم و تأثیر متقابل نیایش و سلوک امام را بیان نمودیم.

در فصل چهارم اقسام نیایش از دیدگاه امام را بررسی کردیم، نیایش از دیدگاه اهل معرفت، نیایش بر اساس زبان دعا و نیایش در قوس نزول و صعود، اقسام نیایش در آثار امام می باشد. در این فصل هر کدام از آنها را شرح و بسط دادیم، سابقه تاریخی چنین تقسیماتی را بررسی نمودیم و سپس مبانی چنین تقسیماتی را توضیح دادیم.

در فصل پنجم به تمایز و تفکیک دعا و مناجات پرداخته ایم و ضمن این تفکیک، مبانی و موضوعات عرفان نظری مأخوذ از این نیایش ها را بررسی نمودیم، در این فصل همچنین منابع و مأخذ نیایش های امام بررسی شد و زمینه ها و محورهای دعا و مناجات ایشان ذکر شد.

در نتیجه گیری این تحقیق، به طور کلی ماحصل و نتیجه بحث و بررسی های دیدگاه امام را ذکر کردیم، ضمن توضیح به سوالات تحقیق پاسخ دادیم و سرنوشت فرضیه ها را مشخص کردیم.

ه) نوآوری های تحقیق:

امام خمینی (س) در اثر خویش، شرح دعای سحر از دعا تعبیر به سوال نموده است و طلب ممکنات و موجودات را در این گونه از دعا وجود و کمالات آن معرفی کرده است. به عبارت دیگر امام تجلی خداوند و نحوه ظهور موجودات و عالم وجود را با مسئله نیایش مطرح کرده است. به اعتقاد ایشان، نیایش هر یک از مظاهر الهی سبب ظهور و وجود آنها شده است، اگر سؤال آنها نمی بود، عالم وجود پدیدار نمی گشت. بحث حاضر نوآوری امام است که تا بحال در هیچ اثری سابقه ندارد.

امام به بحث و بررسی پیرامون دعا و مناجات پرداخته است، ایشان هم دعا دارد و هم مناجات، هم نیایش خوانده است و هم نیایش کرده است. اما تا بحال اثر مستقلی در زمینه تمایز مناجات و دعا های ایشان و تفسیر مبانی عرفانی آن صورت نگرفته است؛ لذا تحقیق حاضر در زمینه فوق برای اولین بار کار شده است.

نگارنده در این تحقیق فصل چهارم خویش را به بیان اقسام نیایش از دیدگاه امام خمینی (س) پرداخته است، و سابقه هر یک از این نیایش ها را در آثار دیگران دنبال نموده است و سپس مبانی عرفانی هر کدام از آنها را توضیح و شرح داده است. از نظر گردآورنده تحقیق حاضر این امر نیز در نوع خود یک نوآوری است.

نگارنده همچنین در تحقیق حاضر ارتباط چهار گانه انسان را با خود، با خدا، با دیگران و جهان شرح داده است و نقش و جایگاه نیایش را در هر کدام از آنها توضیح داده است. این موضوع هم از دیدگاه قرآن و روایات و هم از دیدگاه خود امام بررسی و بحث شده است. این بحث نیز در نوع خود نوآوری است.

ی) پیشنهادات برای تحقیقات بیشتر:

به نظر می‌رسد نیایش های هر کس حاکی از رازها و نیازهای آن شخص است. لذا تفکر و تأمل در نیایش های امام خمینی (س) می تواند مبانی عرفان نظری ایشان را مشخص نماید. فصول این تحقیق به این موضوع پرداخته است و هر کدام از این مبانی را با توجه به آراء خود امام شرح و بسط داده است..

علاوه بر این ، بحث و بررسی دیدگاه امام درباره ویژگی ها، اقسام و آثار نیایش و بررسی منابع و مأخذ نیایش های ایشان ، نیاز به کار بیشتری دارد.

آنچنان که خواهد آمد، پژوهش حاضر ارتباطات چهارگانه انسان را مورد بحث و بررسی قرار داده است و مشخص نموده است که نیایش این ارتباط ها را نظم و انضباط بخشیده و به آنها شکل و جهت داده است. با این وصف می توان گفت نیایش و ارتباط با خداوند علاوه بر تعالی و تکامل روحی و معنوی انسان، به لحاظ فرهنگی و اجتماعی نیز موجب رشد و شکوفایی او می شود. در این باره نیز نیاز به تحقیقات بیشتر احساس می شود.

علاوه بر موارد فوق باید گفت، نقش و جایگاه انسان کامل از دیدگاه امام خمینی (س) مورد بررسی قرار گرفته است، اما اثر مستقلی در ارتباط با کیفیت نیایش انسان کامل و چگونگی تصرف و تأثیر او در عالم انجام نگرفته است، در تحقیق حاضر کمابیش به این موضوع پرداخته شده است.، لذا در این باره نیز نیاز به کار بیشتر دیده می شود.

کلیات :

۱-ایضاح مفاهیم محوری :

۱-۱-معنای لغوی دعا

۱-۲-معنای اصطلاحی دعا

۱-۳-معنای لغوی مناجات

۱-۴-معنای اصطلاحی مناجات

۱-۵-معنای لغوی نیایش

۱-۶-معنای اصطلاحی نیایش

۲-پیشینه تحقیق:

۲-۱-مقاله ها

۲-۲- پایان نامه ها

۲-۳-کتاب ها

خلاصه کلیات